

W kierunku diagnozy profilaktyki: Stan i rekomendacje

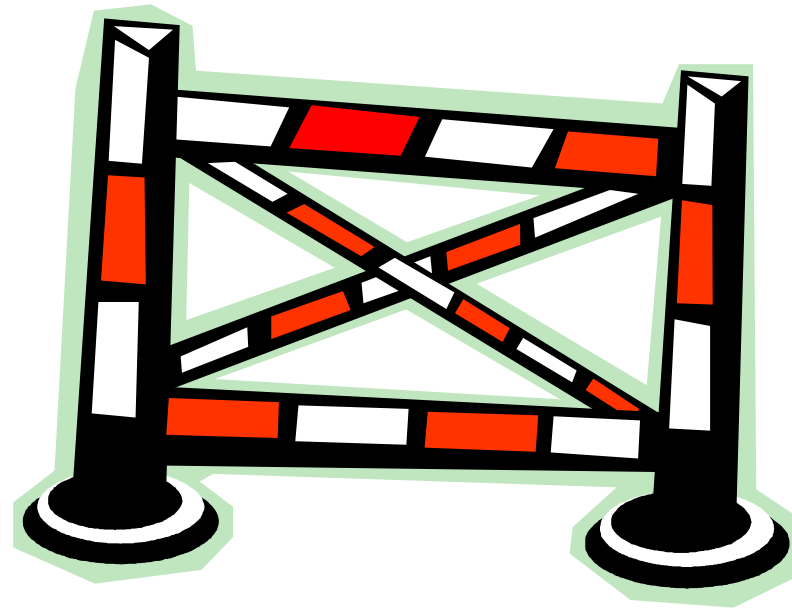
Krzysztof Ostaszewski

Instytut Psychiatrii i Neurologii w W-wie

Konferencja, Poznań, 25.11.2016

Stan profilaktyki w Polsce

Atuty / Ograniczenia

Atuty

- **Ludzie i organizacje pozarządowe**
 - Trudna do oszacowania w skali kraju liczba osób mających wysokie kwalifikacje i własne doświadczenia w profilaktyce (specjaliści)
 - Duża liczba osób zaangażowanych w działania profilaktyczne (realizatorzy)
 - Duża liczba NGO (stowarzyszeń i fundacji) działających na rzecz profilaktyki

Atuty

- **Zespoły i organizacje wiodące**
 - Zespoły badawcze o dużym doświadczeniu i tradycji (np. Pracownia Psychoprofilaktyki i Pomocy Psychologicznej, Zakład prof. M. Deptuły, Pracownia Pro-M)
 - Stowarzyszenia i Fundacje konsekwentnie działające na rzecz profilaktyki (np. Stowarzyszenie Psychoprofilaktyki *Spójrz inaczej*, Fundacja *Masz Szansę*, Instytut Profilaktyki Zintegrowanej, MONAR,
 - Wolni Strzelcy o dużym doświadczeniu (prof. Krzysztof Wojcieszek, prof. Jacek Pyżalski, prof. Jacek Kurzępa)

Atuty

- **Pieniądze**
 - Fundusz tzw. korkowy przeznaczony na profilaktykę alkoholową i narkotykową w samorządach lokalnych
 - Fundusz Hazardowy przeznaczony na badania i profilaktykę tzw. uzależnień behawioralnych
 - Dostęp instytucji zajmujących się profilaktyką do funduszy unijnych (np. do Europejskiego Funduszu Społecznego)
 - Programy rządowe (np. Bezpieczna i Przyjazna Szkoła, NPZ)

Atuty

- **Międzynarodowe projekty**
 - Udział Polski w międzynarodowych projektach badawczych i profilaktycznych (np. HBSC, ESPAD, CADAP, SPAN, Szkoła Promująca Zdrowie, European Cyberbullying Intervention Project)

Atuty

- **Rozwiązania systemowe**
 - MOW-y i MOS-y jako systemowa odpowiedź na młodzież szkolną wysokiego ryzyka
 - Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne jako systemowa odpowiedź na potrzeby w zakresie diagnozy uczniów / rodzin z problemami
 - Szkolny Program Profilaktyki jako instytucja (prawne zobowiązanie szkół do prowadzenia profilaktyki)
 - Gminne/Miejskie Komisje PiRPA, Pełnomocnicy ds. Uzależnień (
 - Państwowe Agencje (KBPN, PARPA, ORE, KC ds. AIDS)

Atuty

- **Projekty systemowe**
 - System Oceny i Rekomendacji Programów (poprawa jakości działań profilaktycznych)
 - PROFNET (poprawa jakości działań profilaktycznych, próba stworzenia podstawy programowej kształcenia specjalistów w zakresie profilaktyki)
 - NPZ na lata 2016 -2020 (określenie priorytetowych celów zdrowia publicznego i zielone światło dla profilaktyki)

Atuty

- **Kapitał społeczny**
 - Gminy, które dobrze zarządzają publicznymi pieniędzmi na profilaktykę, monitorują swoje działania, kształcą i podwyższają wymagania wobec realizatorów, stawiają na programy oparte na wiedzy
 - np. Płock, Gdańsk, Sopot, Wrocław

Ograniczenia

- **Substytuty profesjonalnej profilaktyki**
 - dominują imprezy, eventy, festyny, objazdowe teatry profilaktyczne, turnieje, konkursy, imprezy sportowe, koncerty i przystanki itp.
 - te formy dobrze odpowiadają na „potrzeby” szkół i samorządów
 - sukces tych działań mierzony jest poprzez ich atrakcyjność dla odbiorców, atrakcyjność wizerunkową szkoły lub samorządu, medialną widoczność oraz swoiście rozumianą opłacalność, czyli dużą frekwencję przy stosunkowo niskich kosztach
 - związku z tym większość publicznych pieniędzy przeznaczana jest na programy lub działania o niskiej lub zerowej skuteczności dla zachowań ryzykownych
 - Wiedza naukowa ma minimalne znaczenie przy podejmowaniu decyzji przez samorządy, szkoły i większość organizacji pozarządowych i jest bardzo słabo wykorzystywana w praktyce

Ograniczenia

- **Rozproszone i słabe środowisko**
 - brak organizacji skupiającej ludzi zajmujących się profesjonalną profilaktyką
 - brak czasopisma naukowego
 - niewielka liczba samodzielnych pracowników nauki mających dorobek w profilaktyce
 - niski prestiż w środowisku naukowym
 - trudności w uzyskiwaniu stopni naukowych ze względu na interdyscyplinarny charakter profilaktyki

Ograniczenia

- **Niska świadomość profilaktyczna decydentów**
 - tych w rządzie
 - tych w gminnej komisji oraz w oświacie
 - powielanie błędów i hołdowanie błędnym przekonaniom (np. sport jako najlepsza profilaktyka, osoby uzależnione jako najlepsi edukatorzy młodzieży, straszenie itd.)

Ograniczenia

- **Brak poważnych środków na badania nad profilaktyką**
 - NCN finansuje badania podstawowe
 - KBPN i PARPA nie mają liczących się środków na badania nad profilaktyką z wyjątkiem „hazardu”
 - NCBiR – nie finansuje profilaktyki zachowań ryzykownych, w swoich programach strategicznych ma jeden program (Strategmed) nastawiony na profilaktykę chorób cywilizacyjny – koncentruje się na kardiologii i kardiochirurgii, onkologii, neurologii i zmysłach, medycynie regeneracyjnej

Ograniczenia

- **Ograniczenia systemowe**
 - decentralizacja zarządzania profilaktyką bez przygotowania kadrowego i bez mecenatu państwa
 - brak systemu kształcenia profesjonalistów
 - bardzo słaby system reagowania na wyniki monitorowania profilaktyki (np. ankieta PARPA G-1, raport NIK-u, opinie ekspertów)

Czynniki społeczno-kulturowe

Wspomagają

- Współpraca międzynarodowa
- Wzrastająca popularność „zdrowego stylu życia”
- Większa wiedza na temat problemów – lepszy grunt do zainteresowania profilaktyką
- Ugruntowanie się NGO-sów w Polsce

Utrudniają

- Osłabienie więzi rodzinnych
- Pojawienie się nowych substancji psychoaktywnych
- Działania publiczne na rzecz legalizacji niektórych narkotyków
- Zdecentralizowane zarządzanie dostępnością do alkoholu w Polsce
- Promocja przemocy relacyjnej w mediach i rozwój mowy nienawiści w Internecie

Rozwiązania prawno-administracyjne

Wspomagają

- Działalność promocyjna i nadzorcza państwowych agencji (KBPN i PARPA), które od kilku lat wspierają profilaktykę opartą na wiedzy
- Ambiwalentna postawa MEN wobec profilaktyki

Utrudniają

- liberalna polityka / kalka z gospodarki
- „Wolna amerykanka” w zakresie kwalifikacji zawodowych realizatorów
- „Polityczny” a nie „merytoryczny” sposób zarządzania profilaktyką

Utrudniają

- **Liberalna polityka państwa wobec profilaktyki (kalka z gospodarki)**
 - Pozostawienie działalności profilaktycznej mechanizmom gry rynkowej
 - szkoły i samorządy stały się „targetem” dla działalności firm i usługodawców różnej maści
 - firmy / organizacje pozarządowe przystępują do konkursów organizowanych przez samorządy na usługi w zakresie profilaktyki
 - ten mechanizm tworzy rozwiązania pozornie korzystne dla usługobiorców (szkół lub samorządów) oferując im działania łatwe, lekkie i przyjemne np. *Kampania Zachowaj Trzeźwy Umysł*
 - całkowity brak mechanizmów dbania o jakość i skuteczność

Utrudniają

- **Wolna amerykanka kwalifikacji**
 - ustawienie profilaktyki jako działalności, która nie wymaga specjalistycznego przygotowania
 - w praktyce oznacza to, że każdy może się zajmować profilaktyką
 - w związku z tym praktyczna profilaktyka jest narażona na działania sterowane przez indywidualnie przekonania pedagogiczne, upodobania, ideologie, wierzenia, mody, itd.
 - Brak koncepcji kształcenia w zakresie profilaktyki. Nie udało się stworzyć czegoś na kształt podstawy programowej z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych dla studentów nauk społecznych i medycznych

Utrudniają

- **Polityczny a nie merytoryczny sposób zarządzania profilaktyką, brak wymagań w zakresie kwalifikacji decydentów**
 - przekazanie uprawnień samorządom i dyrektorom szkół było zgodne z polityką rozwoju samorządności, ale merytorycznie i organizacyjnie zupełnie nieprzygotowane
 - większości gmin w Polsce nie ma ludzi profesjonalnie przygotowanych do organizowania profilaktyki opartej na wiedzy. Nie ma, bo nie istnieje zorganizowany system akademickiego kształcenia specjalistów
 - Nie sprawdza się również „polityczny” mechanizm powoływania ludzi do gminnych komisji i innych ciał decydujących o profilaktyce. Przedstawiciele władzy samorządowej (radni, wójtowie, burmistrzowie itd.) nie znają się na profilaktyce, a zgodnie z prawem mają decydujący głos
 - W tej sytuacji trudno się dziwić, że samorząd wspiera swoje (lokalne) organizacje pozarządowe lub własnych liderów niezależnie od jakości ich usług profilaktycznych, albo wydaje pieniądze z korkowego na pożyteczną działalność niezwiązaną z profilaktyką na przykład buduje place zabaw dla dzieci, organizuje zawody sportowe, robi festyny dla mieszkańców, promuje instytucje samorządu lokalnego, itp.

Szkoła

Co się sprawdza?

- podnoszenie kwalifikacji zawodowych nauczycieli
- działania na rzecz pozytywnego klimatu społecznego szkoły
- elementy profilaktyki wskazującej (pedagog, poradnia, MOS-y, MOW-y)
- Sprawdzone narzędzia (programy szkolne)

Co utrudnia?

- czarny pijar dla profilaktyki uniwersalnej
- brak rozwiązań systemowych nagradzających nauczycieli za pracę profilaktyczną
- brak rozwiązań systemowych łączących misję akademicką szkoły z profilaktyką (brak czasu i motywacji dla profilaktyki)
- leseferyzm MEN w zakresie profilaktyki

Kierunki zmian

- **Kształcenie specjalistów**
 - Podstawa programowa kształcenia
 - Certyfikacja realizatorów
 - Profesjonalizacja profilaktyki

Kierunki zmian

- **Zmiany systemowe dotyczące finansowania profilaktyki**
 - powiązanie finansowania z jakością działań
 - wzmocnienie i odrębna ścieżka dla programów rekomendowanych
 - oddzielenie profilaktyki od polityki

Kierunki zmian

- **Zmiany systemowe w oświacie**

Alternatywne rozwiązania

- programy rekomendowane w szkołach ze wsparciem logistycznymi władz oświatowych
- nastawienie na tworzenie pozytywnego klimatu społecznego szkoły
- połączenie zadań akademickich szkoły z zadaniami w zakresie pozytywnego rozwoju (wspieranie rozwoju psychospołecznego uczniów, ang. SEL)

Kierunki zmian

- **Wspieranie zaplecza eksperckiego i badań nad profilaktyką**
 - zespół ekspertów
 - stworzenie czasopisma naukowego
 - fundusz na rozwój prac badawczo-rozwojowych w NCBiR